

## Geloven in Amsterdam

De secularisering of ontkerkelijking zet in Nederland onverminderd door.

De aanhang van de traditionele christelijke kerken is de laatste vier decennia sterk afgenomen. In grote steden als Amsterdam heeft dit proces zich eerder en in sterkere mate voltrokken dan op het platteland. Daarnaast heeft de komst van nieuwe bevolkingsgroepen geleid tot het ontstaan van een nieuwe religieuze zuil: de islam. Ook hierin lopen de (grote) steden voorop.

Beide ontwikkelingen vormen de aanleiding om de meest recente gegevens over geloven in Amsterdam in beeld te brengen. Deze fact sheet behandelt zaken als: welke geloofsrichtingen bestaan er in Amsterdam, wat valt er te zeggen over hun aanhang, in welke mate vertalen Amsterdammers hun geloof in concreet gedrag, zoals kerk- of moskeebezoek of stemgedrag.

### De stand van (geloofs)zaken

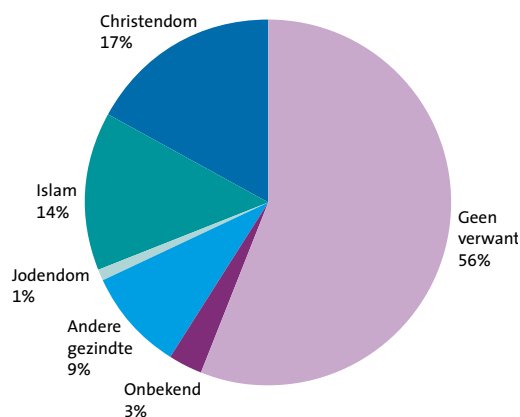
Tot begin jaren negentig werd kerkelijke gezindte in het bevolkingsregister geregistreerd, maar steeds vaker lieten mensen dit gegeven uit hun dossier verwijderen. Andere bronnen moeten daarom uitkomst bieden. In 2000 legde O+S in een uitgebreid steekproefonderzoek volwassen Amsterdammers een aantal vragen voor over geloven. Gekozen werd voor een brede definitie van geloven, namelijk: *verwantschap voelen met een kerkgenootschap, een religieuze of een levensbeschouwelijke stroming.*

Een minderheid van de Amsterdamse volwassenen (41%) voelt zich volgens dit onderzoek verwant met een kerkgenootschap of andere religieuze of levensbeschouwelijke stroming. Zes van iedere tien volwassenen voelen daar geen verwantschap mee.

De grootste religie in Amsterdam is het christendom (17%). Zij omvat rooms-katholieken, protestanten en mensen die zich verwant voelen met een oecumenische of andere christelijke groepering (bijvoorbeeld de grieks-orthodoxe kerk of Jehova's getuigen).

Van de christelijke kerken heeft de rooms-katholieke kerk de meeste aanhang (10%). De twee grootste protestants-christelijke kerken (nederlands-hervormde kerk en gereformeerde kerk) hebben samen een aandeel van 5%. De tweede godsdienst in Amsterdam is de islam (14%). Gezien de verwachte groei van het aantal Marokkanen en Turken in Amsterdam zal de islam er hoogstwaarschijnlijk over enkele jaren de grootste godsdienst zijn. Het aandeel aanhangers van andere religieuze of levensbeschouwelijke stromingen is klein. Op grote afstand van christenen en islamieten volgen joden en mensen met levensbeschouwelijke overtuigingen als het humanisme, boeddhis-

### Verwantschap met religie/levensbeschouwelijke stroming (2000)



me, hindoeïsme, de antroposofie en de ‘new-age’ beweging.

## Religie door de tijd heen

Amsterdam kent een grote verscheidenheid aan groepen, met uiteenlopende religieuze en levensbeschouwelijke overtuigingen, maar ook een relatief hoog percentage niet-gelovigen of buitenkerkelijken. Deze pluriformiteit maakt deel uit van de cultuur van de grote stad. Aan de hand van gegevens uit het bevolkingsregister en volkstellingen is deze verscheidenheid voor een aantal jaren in beeld gebracht.

De rooms-katholieke en protestants-christelijke kerkgenootschappen hebben de vorige eeuw in Amsterdam veel aanhang verloren. Tussen 1900 en 1984 daalde hun gezamenlijk aandeel van bijna zeventig tot minder dan veertig procent. Het aantal islamieten daarentegen is sinds de jaren zeventig sterk gegroeid. Stond er

in 1900 welgeteld één ‘mohammedaan’ bij het gemeentelijk bevolkingsregister ingeschreven, in 2000 wonen er ruim 88.000 islamitische volwassenen in Amsterdam.

Een derde ontwikkeling is de toenemende belangstelling voor alternatieve religieuze of levensbeschouwelijke stromingen.

Autochtonen, hoger opgeleiden en mensen van middelbare leeftijd voelen zich vaker tot deze stromingen aangetrokken.

## Achtergronden

Een analyse van de samenhang tussen ‘verwantschap met een religie of levensbeschouwelijke stroming’ en persoonskenmerken levert interessante informatie op. Factoren als etniciteit, leeftijd en opleidingsniveau blijken met het al dan niet geloven samen te hangen. Zij worden hieronder kort besproken.

### Etniciteit

Bij drie etnische groepen – Marokkanen, Turken en Surinamers – ligt het percentage mensen dat zich verbonden voelt met een religie of levensbeschouwelijke stroming sterk boven het stedelijke gemiddelde. Bij Antilliaanen en mensen uit (niet-)industrielanden is dit aandeel ongeveer gemiddeld. Aan de andere zijde van het spectrum staan Nederlanders: van hen voelt hooguit een kwart zich verwant met een religieuze of levensbeschouwelijke stroming. De secularisering – gemeten in termen van buitenkerkelijkheid – is hiermee onder hen het sterkst.

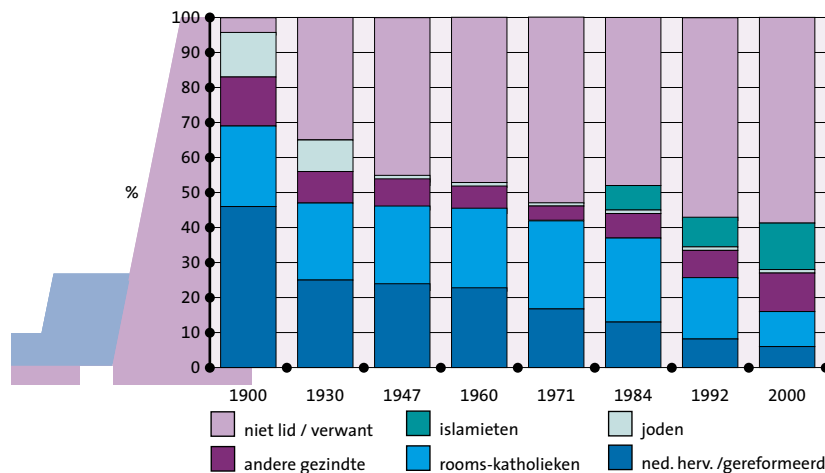
Surinamers, Antilliaanen en mensen uit westerse industrielanden voelen zich vooral aange trokken tot christelijke kerkgenootschappen. Onder Surinamers zijn ook aanhangers van het hindoeïsme te vinden.

Negen van iedere tien Marokkanen (87%) en zeven van iedere tien Turken (71%) voelen zich verwant met de islam. Er is op dit punt geen verschil tussen de eerste en tweede generatie.

### Leeftijd

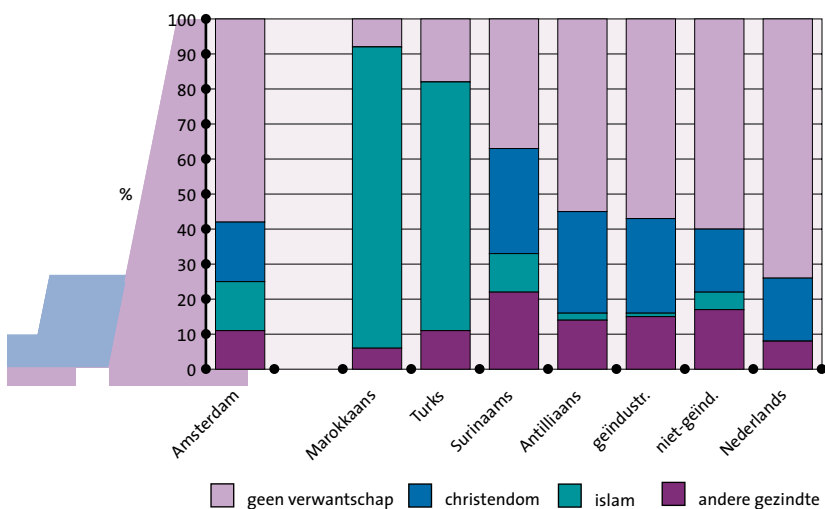
Het verwachtingspatroon, dat jongeren en jongvolwassenen zich doorgaans van het geloof van hun ouders afkeren, wordt in Amsterdam niet bewaarheid. Jongeren tot 25 jaar zijn hier vaker religieus dan andere leeftijdsgroepen. Dit hangt samen met de bevolkingssamenstelling. Een groot deel van de Amsterdamse jeugd is van Turkse of Marokkaanse komaf: de twee etnische groepen met het hoogste percentage gelovigen. Het hoge percentage niet-

### Lidmaatschap/verwantschap kerkgenootschap/religie/ levensbeschouwelijke stroming, Amsterdam 1900-2000<sup>1</sup>

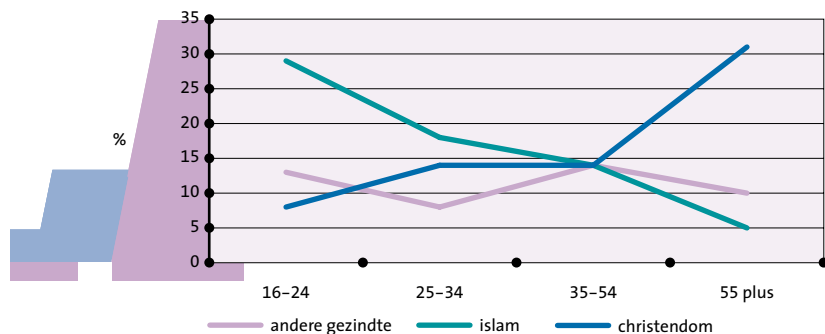


<sup>1</sup> De gegevens van 1900 t/m 1984 hebben betrekking op alle inwoners, die van 2000 alleen op volwassenen

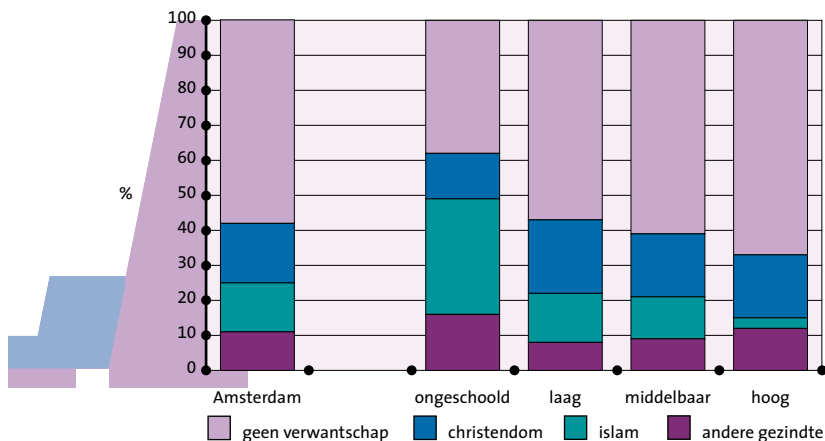
### Religieuze/levensbeschouwelijke stroming naar etnische groepen



## Gelovigen christendom, islam en andere gezindte naar leeftijd



## Religieuze/levensbeschouwelijke stroming naar opleidingsniveau

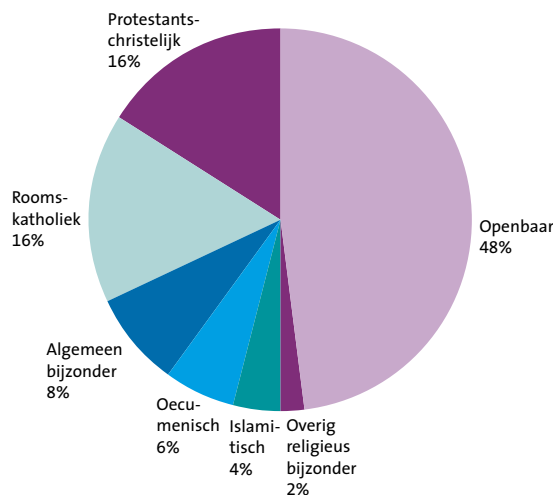


gelovige jonge Nederlanders weegt hier niet tegenop.

Bij de 25-34-jarigen is het percentage Turken en Marokkanen veel lager dan het percentage Nederlanders. Daarom 'drukt' de secularisering onder Nederlanders het percentage gelovigen in deze leeftijdsgroep.

Bij de 55-plussers is de verwantschap met een christelijk kerkgenootschap het sterkst. Zij zijn vaak nog in een christelijke traditie opgevoed. Het gezamenlijk aandeel van Nederlanders, Surinamers en mensen uit industrielanden onder hen bedraagt 91%.

## Leerlingen basisonderwijs naar denominatie (1999)



## Opleidingsniveau

Een derde relevant achtergrondkenmerk is opleidingsniveau. Dit kenmerk is een goede voorspeller van ontkerkelijking. Geschoolden zijn minder vaak religieus dan ongeschoolden. Dit geldt zowel voor christenen als islamieten.

## Geloof en praktijk

Een religieuze of levensbeschouwelijke overtuiging kan op verschillende manieren en met verschillende intensiteit worden nageleefd.

Hieronder is nagegaan in hoeverre gelovige Amsterdammers daar concreet invulling aan geven. Bekeken wordt hun deelname aan religieuze bijeenkomsten, de keuze voor het bijzonder basisonderwijs en hun politieke voorkeur.

### Deelname religieuze bijeenkomsten

Een meerderheid van de gelovigen (77%) bezoekt wel eens een kerk, moskee, synagoge, tempel of andere religieuze bijeenkomst. Van hen doet een derde (34%) dat minimaal één keer per maand. Vier van iedere tien gelovigen (43%) gaan alleen bij speciale gelegenheden als een bruiloft, uitvaart, Kerstmis of Pasen. Het resterende kwart weet niet hoe vaak zij een bijeenkomst bijwonen.

Er bestaan op dit punt grote verschillen tussen de geloofsgroeperingen. Frequente bezoekers zijn onder islamieten het vaakst te vinden. Van hen bezoekt 40% zeker één keer per maand een moskee. Zij bezoeken ook vaker dan anderen wekelijks een religieuze dienst (28%). Protestanten zijn op dit punt een goede tweede. Rooms-katholieken gaan het minst frequent naar de kerk; zij zijn meer incidentele bezoekers.

### Bijzonder basisonderwijs

Een tweede indicator voor de invulling van een religie is de keuze voor openbaar of bijzonder onderwijs. Daarbij moet bedacht worden dat religieuze grondslag niet het enige motief hoeft te zijn om voor bijzonder onderwijs te kiezen. Bij schoolkeuze spelen veel meer motieven een rol, zoals de kwaliteit van de school, het schoolklimaat, de nabijheid van de school en gerichtheid op de eigen etnische groep. In het schooljaar 1999-2000 ging de helft van alle kinderen naar het openbaar basisonderwijs. De resterende helft (52%) volgde bijzonder onderwijs. Dit bestaat in Amsterdam uit rooms-katholiek, protestants-christelijk, algemeen bijzonder (bijvoorbeeld antroposofisch), oecumenisch, islamitisch, evangelisch, joods en hindoestaans onderwijs. Het merendeel van leerlingen in het bijzonder onderwijs

gaat naar een school op religieuze grondslag.

Amsterdamse ouders hadden in het verleden een sterke voorkeur voor openbaar onderwijs. Dit heeft na de Tweede Wereldoorlog een sterke groei gekend, terwijl het bijzonder onderwijs in die tijd juist veel leerlingen kwijt raakte. Sinds de jaren tachtig echter heeft het openbaar onderwijs terrein verloren. Hiervan heeft met name het 'overig bijzonder' geprofiteerd. Als gevolg van de veranderde samenstelling van de bevolking zijn er scholen op islamitische grondslag gesticht. Vooral Turkse en Marokkaanse ouders hebben hiervoor gekozen.

#### Politieke voorkeur

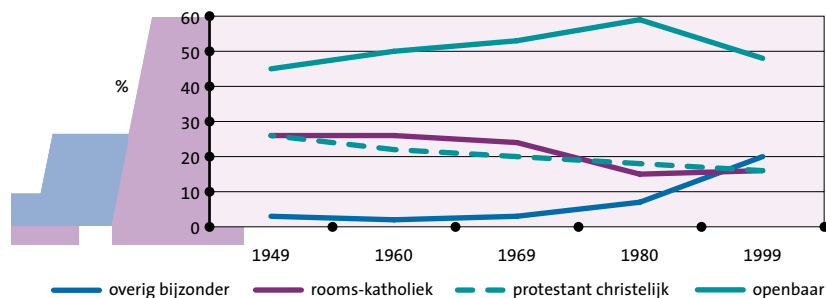
De ontkerkelijkheid die zich in de jaren zestig heeft ingezet werkt ook door in het stemgedrag. De politieke voorkeur van kiezers loopt

al lang niet meer langs lijnen van geloof. Het verband tussen politieke voorkeur en geloof levert interessante informatie over de achterban van de verschillende politieke partijen op.

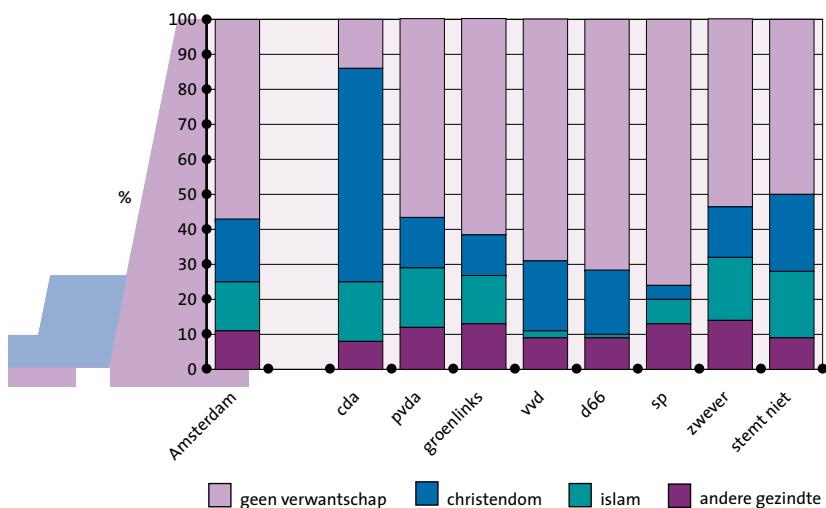
Het CDA blijkt de meeste christenen te trekken: 61% van zijn achterban is aanhanger van een christelijk kerkgenootschap. Bij de andere partijen is het aandeel christenen vele malen kleiner. De Partij van de Arbeid en GroenLinks zijn typische driestromenpartijen: christenen, islamieten en andere gezindten houden elkaar in evenwicht. De Socialistische Partij, D66 en de VVD trekken relatief de meeste buitenkerkelijken aan.

De PvdA, het CDA en GroenLinks hebben van alle partijen de grootste aantrekkingskracht op islamieten. Een vijfde van het electoraat van de PvdA (18%) en het CDA (17%) en dertien procent van GroenLinks is islamiet.

### Denominatie leerlingpopulatie basisonderwijs 1949-1999



### Politieke voorkeur naar religieuze/levensbeschouwelijke stroming



### Vooruitzichten

Twee ontwikkelingen op het gebied van religie staan haaks op elkaar. Enerzijds heeft een stedelijke samenleving traditiegetrouw sterker te maken met ontkerkelijkheid dan het platteland. Anderzijds hebben juist de grote steden de sterkste toename gezien van nieuwe mensen die behoren tot doorgaans wel gelovige bevolkingsgroepen. Zij zijn afkomstig uit de traditionele immigratielanden of uit landen die zij om politieke of economische redenen hebben verlaten. Hun aandeel in de bevolking neemt relatief snel toe. Naar verwachting zal in 2020 46% van de Amsterdamse bevolking van oorsprong uit een van de etnische minderheidsgroepen afkomstig zijn.

Amsterdam lijkt de komende tijd niet zo zeer minder maar vooral anders religieus te worden. Naast de voormalige drie 'geloofszuilen' – katholiek, protestant of onkerkelijk – neemt de islam zijn plaats in. De islam kent overigens een aantal onderling uiteenlopende stromingen.

Het is de vraag in hoeverre het proces van secularisering zich ook hier zal voordoen.

Vooralsnog beschouwen veel jongeren uit bijvoorbeeld Turkije en Marokko zich als gelovig. Hoe het hen in religieus opzicht zal vergaan valt moeilijk te zeggen. Zij maken deel uit van de grootstedelijke samenleving die Amsterdam nu eenmaal is. Dit kan zowel tot een verwatering van het geloof als tot het vasthouden aan eigen waarden leiden.